

De
VRIENDEN van de PLANTENTUIN
GENT

driemaandelijks
negende
nr 2

tijdschrift
jaargang
juni 1990

De VRIENDEN van de PLANTENTUIN

GENT

**driemaandelijks
negende
nr.2**

**tijdschrift
jaargang
juni 1990**

Inhoudstafel

Doodsbeenderenboom	3
Bevende Hazelaar	8
Verfplanten	14
Nieuws uit andere Plantentuinen	19
Vleeseter(tje)s	21
Diana, Godin van de Plantentuin	22
Nieuws uit onze Plantentuin	23
Agenda	24
Fotowedstrijd	26
Breivelde	27
Utrecht	29
Jardins d' ami	31
Europalia-mysterie	34
Turkse weit	40
Redactie	48

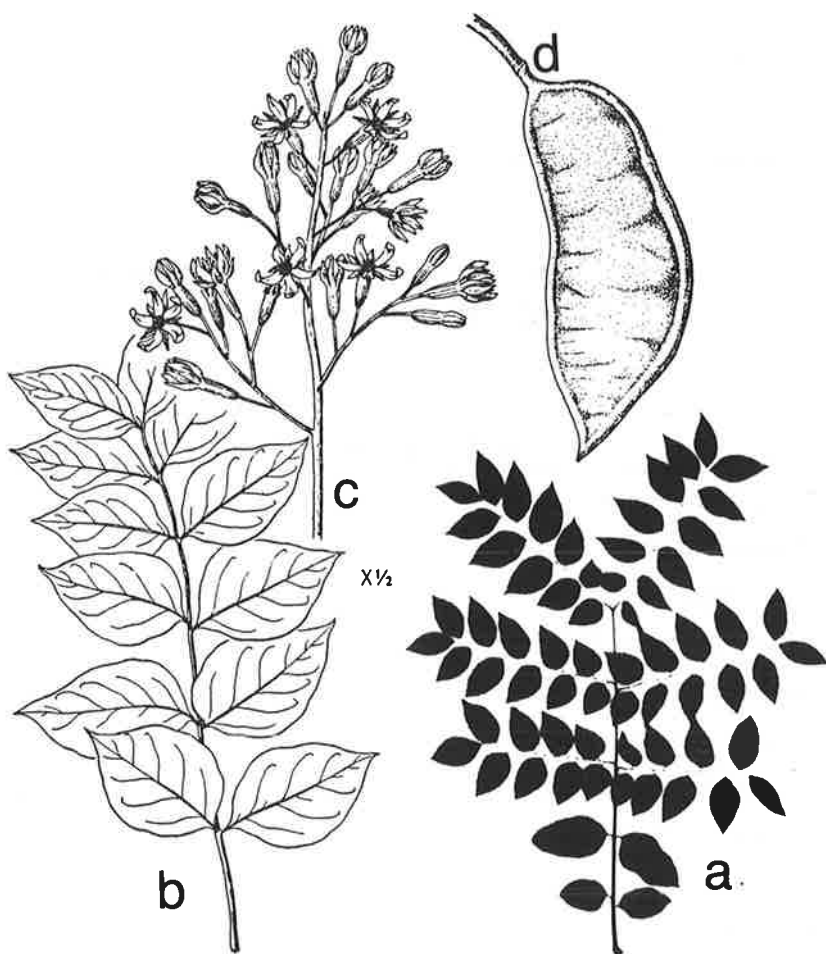

Fig. 1. **Doodsbeenderenboom** (*Gymnocladus dioica*); a : blad; b : veer van een blad, met deelblaadjes; c : bloemgestel met mannelijke bloemen; d : peul. (a : uit Hosie R.C., 1975, *Native Trees of Canada*; b-d : uit Gleason H.P., 1963, *New Britton & Brown Illustrated Flora of the northeastern United States and adjacent Canada*).

Doodsbeenderenboom

In de toekomst zal worden getracht om met een zekere regelmaat een artikel te brengen over een bepaalde boom die u in onze Plantentuin kan aantreffen, en die in een bepaald seizoen bijzondere kenmerken vertoont.

Ik hoop dat op die manier de lezer kan worden aangezet om de bomen in het algemeen wat meer van naderbij te komen bekijken. Op die manier kan u ontdekken waar bepaalde bomen worden aangetroffen, hoe ze er volgroeid uitzien, en tevens kan het een aanleiding zijn om zeldzame, maar waardevolle bomen te leren kennen en op naam te brengen.

U zal ondervinden dat een soort die u "in levende lijve" heeft gezien, altijd makkelijker wordt herkend en onthouden dan wanneer u zich louter op boekenkennis moet baseren.

De Doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica* (L.) K. Koch) behoort tot de familie van de Peuldragers (Leguminosae, of Fabaceae). Dit is bijzonder grote familie van kruiden, struiken, bomen en lianen, met de meest uiteenlopende habitus, van waterplanten tot droogteplanten (xerofyten), van minuscule klavertjes tot reusachtige bomen uit het regenwoud. De familie omvat ongeveer 650 geslachten en 16 000 soorten. Veel van deze planten spelen een erg belangrijke rol in ons dagelijks leven, als voedselgewassen of bron van olie (bonen, erwten, sojabonen, pindanoten, linzen, kikkererwten), veevoerders (klaver, luzerne) en siergewassen (brem, lupine, Gouden en Blauwe Regen).

De familie wordt meestal onderverdeeld in drie onderfamilies (die niet zelden als afzonderlijke families worden erkend binnen een orde Fabales):

1. Vlinderbloemigen (*Papilionoideae*),
2. Mimosa-achtigen (*Mimosoideae*),
3. Christusdoornachtigen (*Caesalpinioideae*).

Deze laatste onderfamilie telt ongeveer 160 geslachten (waaronder *Gymnocladus*) met 2 000 soorten. Meestal gaat het om tropische of subtropische bomen of struiken. De Doodsbeenderenboom echter

is inheems in de Verenigde Staten, in het centraal-oostelijke deel, ten NW van het Alleghany-gebergte. Een tweede soort, *Gymnocladus chinensis*, is inheems in China. Een dergelijk verspreidingspatroon vinden we ook bij de Trompetklimmer (*Campsis*, zie kaart p. 7), bij de Tulpenboom (*Liriodendron*, Plantentuin : zie kaart p. 7), en bij nog veel andere groepen van planten. Veel van deze soorten kwamen vóór de IJstijden ook in Europa voor, maar werden verdreven tijdens deze koudeperiode, en zijn nu uitgestorven. Door fossiele vondsten kent men nu het vroegere voorkomen 'bij ons'.

De wetenschappelijke naam is afgeleid uit het Griekse γυμνός (gymnos, = kaal, naakt), en κλάδος (klados, = tak). Dit zal wellicht duiden op de winterkale dikke takken, of op de bebladerde takken met alle bladeren samen aan het uiteinde.

De Nederlandse naam Doodsbeenderenboom kan men op verschillende manieren interpreteren. Vooreerst komt deze boom erg laat in blad : terwijl veel bomen reeds groen zijn, staat deze er nog helemaal kaal bij, en doet zelfs dood aan. Verder valt het op dat deze boom in de winter veel takken afstoot, zelfs vrij dikke. Het zijn als het ware dode beenderen, die bij zware storm met bosjes tegelijk uit de lucht vallen. De derde en wel meest plausibele verklaring vinden we in de habitus. Wanneer in het najaar eerst de deelblaadjes en dan de bladstelen afvallen, dan blijkt dat de boom geen fijne twijgen bezit, maar slechts grove takken overhoudt. Dit geeft hem een skeletachtig uitzicht, en vandaar dus de naam.

Deze boom kan tot 30 m hoog uitgroeien. Hij bezit een flinke stam met een groot aantal rechtop groeiende takken. De twijgen zijn dik, reeds van in een jong stadium, en tijdens de winter kan men bijzonder goed de bladlittekens herkennen.

De boom is loofwerpend. De bladeren (fig. 1a) staan verspreid, en ze zijn dubbelgeveerd (dus samengesteld, zoals bij de meeste Peuldragers). Het aantal deelblaadjes (fig. 1b) varieert van drie tot zeven paar. De deelblaadjes zijn eivormig en toegespitst, ongeveer 3-7 cm lang, gaafrandig, en behaard in het jeugd stadium. Voor het afvallen worden ze geel. Zoals hierboven reeds vermeld, vallen eerst de deelblaadjes af en pas een tijdje nadien de bladstelen. Het blad als geheel is behoorlijk groot, ongeveer 90 x 45 cm.

De bloemen (fig. 1c) zijn eenslachtig, en de geslachten komen voor op verschillende bomen : dit is een mooi voorbeeld van een tweehuizige soort. De mannelijke bloemen vormen eindstandige trossen van 7-10 cm, de vrouwelijke trossen zijn ongeveer driemaal zo groot. Iedere bloem is ongeveer 1,8 - 2,5 cm groot. Soms worden enkele, zeldzame tweeslachtige bloemen aangetroffen. De bloei valt in mei - juni, en bestaat uit onopvallende, groenachtig - witte bloemgestellen.

De vruchten (fig. 1d) zijn grote, dikke peulen van ongeveer 13 x 5 cm. Hun kleur is donkerbruin tot zwart, en ze bezitten een harde wand die lichtjes rond de zaden is ingesnoerd. De peulen blijven gedurende de winter op de takken vastzitten, en vallen pas in het voorjaar af, ongeopend ! De winterse stormen hebben er dit jaar voor gezorgd dat reeds in januari veel peulen tegen de vlakte lagen. Wanneer men de vruchten opent, vindt men binnenin de grote ronde zaden van c. 1 cm doorsnede. Ze liggen ingebed in een groene, aangenaam geurende brij, die men ook aantreft bij de vruchten van de Christusdoorn (*Gleditsia triacanthos*). Meestal zijn er twee of drie zaden, maar kleinere peulen zijn vaak leeg. De zaden werden vroeger wel eens gebruikt ter vervanging van koffie (Kentucky coffee).

De vermeerdering gebeurt door zaaien, en lukt zeer eenvoudig. Zelf heb ik 1 zaad binnenshuis in een bloempot gezet, en reeds na zes dagen waren de eerste groene puntjes zichtbaar. Nu 1 maand later is de kiem 10 cm hoog en bezit twee bladeren. Veiliger is het echter om meteen buiten te zaaien, zodat er minder problemen zijn met het afharden.

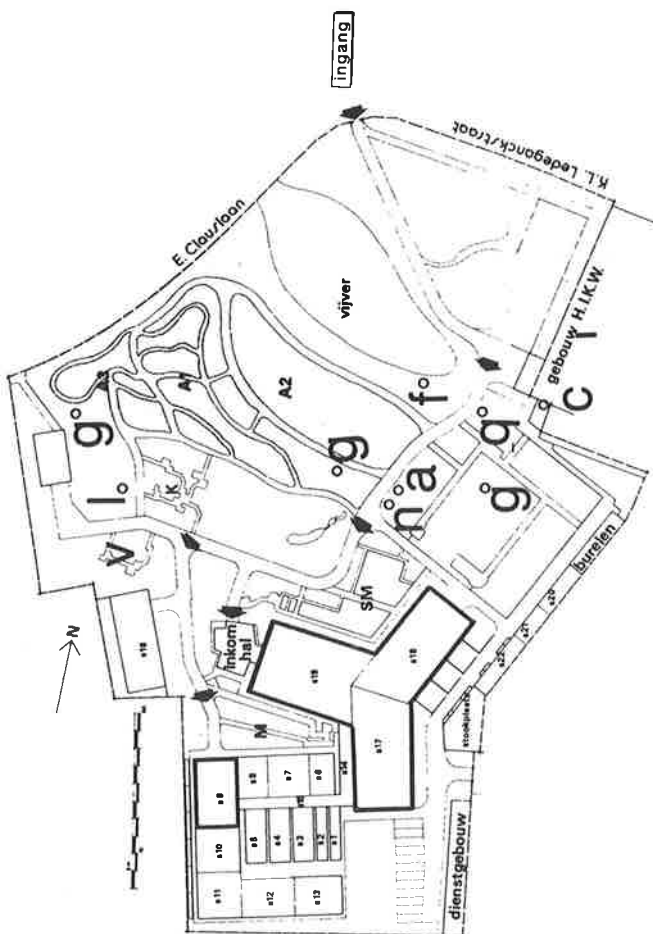
De Doodsbeenderenboom is hier volledig winterhard, en verdraagt diverse klimaten. Ook kalk wordt goed verdragen. Een jonge boom groeit ongeveer 5-6 m in 20 jaar.

Deze boom is dus in meerdere opzichten ongewoon. Eerst en vooral door het relatief zeldzaam voorkomen in onze streken, slechts in enkele parken of botanische tuinen kan men hem aantreffen. De grootste sierwaarde heeft hij in de winter, door zijn skeletachtig uitzicht en dikke takken, maar ook door de peulen die weinig talrijk in de toppen van de boom hangen. Van daar hoog trekken ze weinig aandacht, maar van dichtbij zijn ze tenminste indrukwekkend. In lente

en zomer zijn het vooral de grote dubbelgeveerde bladeren die opvallen, en die in de herfst fraai geel kleuren.
Kortom, *Gymnocladus dioicus* is zeker een extra bezoek aan de Plantentuin waard. Een volwassen exemplaar bevindt zich in het Amerikaanse deel van het Arboretum, langs het pad rechtover de Systematiek Dicotylen. Daarnaast zijn er ook nog drie kleinere exemplaren te vinden, de eerste in de afdeling Systematiek Dicotylen, in het hok Leguminosae - Caesalpiniaceae, en nog twee andere dicht bijeen, helemaal achteraan in de zuidwesthoek, in het Amerikaans arboretum, tegenover een wat oudere *Taxus* (kaart p. 7).

Bibliografie

- Johnson H. (1985). Het bomenboek.
Zomer & Keuning, Ede - Antwerpen.
- Aas G. & Riedmiller A. (1988). Bomengids in kleur.
Thieme - Tirion, Baarn.
- Lanzara P. & Pizzetti M. (1978) Handboek van bomen, struiken en heesters.
Standaard, Antwerpen.
- Phillips R. & Burgers T.F. (1983) Bomen van de gematigde streken.
Spectrum, Utrecht - Antwerpen.
- Winkler Prins Encyclopedie van het Plantenrijk (1981).
Elsevier, Amsterdam.
- Grote Winkler Prins Encyclopedie (1982).
Elsevier, Amsterdam.
- Steven Delcour
Isabellakaai 106
9000 Gent

Plattegrond van onze Plantentuin, met plaatsaanduiding van enkele planten die besproken zijn in dit nummer. A : Herfstadonis (*Adonis annua*). C : Trompetklimmer (*Campsis*). F : Gewone Duivekervel (*Fumaria officinalis*). G : Doodsbeenderenboom (*Gymnocladus dioica*). L : Tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*). N : Juffertje-in-'t-groen (*Nigella damascena*). Q : Verfeik (*Quercus velutina*). V : Verfplanten.

De Bevende Hazelaar

Het einde van januari en heel februari zijn een ganse reeks van stormen over ons land aangevoerd, en die hebben lelijk huisgehouden in het bomenbestand.

In enkele gevallen kan het een heilzame opruiming zijn geweest, in andere gevallen zijn er monumentale bomen gesneuveld, die men graag nog vele jaren had behouden.

Een van de natuurmonumenten, die heel haar kroon verloren is in de hevigste storm (orkaan ?) die over onze streken trok op donderdag 25 januari 1990, was de " Bevende Hazelaar " te Waarschoot.

Heel wat Vrienden, die destijds de natuurwandelingen van het C.V.N. (Centrum voor Natuurbeschermingseducatie = de Natuurgidsen) naar de Lembeekse bossen meemaakten, vanaf de St. Jozefskerk op de Bellebargie, langs de Oostmoer te Waarschoot, zijn bewonderend naar deze boom gaan kijken, toen een ommetje werd gemaakt langs de veldweg " Meistraatje ".

Als je dacht om er een aardige Hazelaar te vinden, daar midden de Y-vormige vertakking van de wegen, naar Sleidinge en naar Lembeke, dan kwam je bedrogen uit.

Die " Bevende Hazelaar " is goed en wel een linde, en als onze herinneringen juist zijn, meer bepaald een Winterlinde (vroeger : Kleinbladige Linde) (*Tilia cordata*). De stam is bovenaan versierd met een O.L.V.-kapelletje. Volgens de plaatselijke overlevering zou deze boom wel 200 jaar oud zijn, andere bronnen maken ze wel 500 jaar oud !

Het is niet helemaal duidelijk of er oorspronkelijk een Hazelaar stond, en hoe deze naam blijvend is gebruikt om een lindeboom aan te duiden. Misschien is er sprake van enige verwarring, de bladeren van de Winterlinde en die van een Hazelaar lijken wel wat op elkaar.

En dan nog "Bevende" ?

Hiervoor betreden we even het rijk der legenden...

De volksoverlevering verhaalt dat er onder de terp (aarden verhoging) waarop de boom staat, een vermoorde edelman begraven ligt. Voor de lokalisatie in de tijd van dit gebeuren, zijn er ons twee versies beschikbaar.

Een eerste bron ⁽¹⁾ verhaalt dat volgens de oudste inwoners van Oostmoer, op het einde van de 18e eeuw, toen de Oostenrijkers uit ons land werden verdreven, deze achterna werden gezeten door bewoners uit onze contreien : boeren gewapend met rieken en stokken dreven de 'bezetters' uit.

Op de wijk Oostmoer vierde men de bevrijding met bier en gezang. Door de zegeroes waren de gemoederen verhit, toen tegen de avond de achtervolgers zegevierend terugkeerden. Onder de edelen en krijgslieden te paard moet er één (pechvogel) door zijn taal en kledij de Oostmoerenaren verdacht zijn voorgekomen. Ze verdachten hem ervan een Oostenrijker, een vijand te zijn. In een oogwenk hadden ze hem van zijn paard geslagen, en lag hij dood op de grond.

Hadden ze zich vergist ?

Ze waren er toch niet echt gerust in, vluchtten weg, en tijdens de schemering droegen ze het lijk de bossen in. Op het einde van het Meistraatje is dan dit lijk begraven, en er werd bovenop, in de omwoelde aarde een boom geplant.

Andere bronnen ⁽²⁾ lokaliseren de legende ten tijde van de oorlog van Vlaanderen tegen Maximiliaan van Oostenrijk (1489-1491). Toen werden de troepen van graaf Engelbrecht van Nassau, die opkwam voor Maximiliaan, door de Gentenaars en hun bondgenoot Philip van Cleef verslagen en tot bij de muren van Brugge achterna gezeten. Bij de terugkomst verdwaalde de zoon van Philip van Cleef, en reed

⁽¹⁾ L. Vereecke, 1971, Ons Meetjesland 1971(2).

⁽²⁾ G. De Muynck, M. De Vilder & B. De Vriendt, 1982, Godsdiensig en Heemkundig Erfgoed Waarschoot 2(5).

(te paard) zo voorbij het Meistraatje, waar hij op een groep verhitte mannen stootte, die net van de Oostmoerkermis terugkeerden. In hun benevelde toestand aanzagen ze de eenzame ruiter, die heel eenvoudig gekleed was, voor een vijandige spion, sleurden hem van zijn paard en sloegen hem dood.

Tot bezinning gekomen bemerkten deze mensen hun akelige vergissing, en sloegen op de vlucht. 's Nachts kwamen ze terug, begroeven de dode, en plantten een boom bovenop dit graf. Philip van Cleef zocht tevergeefs naar zijn zoon.

De moordenaars zwegen 'als vermoord' (!), maar uit wroeging hingen ze later een Mariakapelletje aan de boom als zoenoffer.

Die twee verschillende versies verklaren hoe aan deze zeer oude boom twee verschillende leeftijden worden toegekend; volgens de enen is ze 200 jaar oud (aannemelijk voor een linde van die afmetingen), volgens de anderen is ze zo'n 500 jaar oud, wat fel overdreven lijkt.

In de volksmond is deze Bevende Hazelaar een " Trillinde ".

Nu, er bestaan meerdere soorten en kruisingen van linden, zodat we de wijsheid van de volksmond wel kunnen aannemen als deze vertelt dat de bladeren aan de lange steel bij het minste zuchtje al gaan trillen ('beven').

Nog heel wat meer legenden en natuurverschijnselen zijn er verder rond geweven. Zo meenden verschillende inwoners een soort keldergerommel te horen bij het trappelen op die plaats. Andere omwonenden beweren dat ze nooit droog hout zou hebben gedragen, en dat de boom nooit door de bliksem zou zijn getroffen. Het vertrouwen daarin was zo groot dat de boeren die op het land werkten bij onweer eronder gingen schuilen voor een veilige beschutting...

Wat de bliksem nooit zou hebben vermogen, heeft de orkaanwind nu bereikt. In de foto's hierbij ziet u de Bevende Hazelaar enerzijds in volle glorie van voor 1990, en anderzijds wat er van overbleef na de orkaan van 25 januari 1990.

Foto 1. De Bevende Hazelaar aan het Meistraatje, in 1989.

Foto 2. Detail van de stam met het kapelletje. Merk op : het jaartal 1494 !

Foto 3. De Bevende Hazelaar geveld door het stormgeweld, januari 1990 (foto Paul Dewulf).

De eerste berichten waren onheilspellend. De boom zou helemaal moeten geveld worden, wat degenen die met de Bevende Hazelaar en het kapelletje begaan zijn, erg zwaar zou vallen. Er zijn daarom ijveraars en ijveraarsters opgestaan die bekomen hebben dat overwogen werd om de stam te redden en deze opnieuw te laten uitschieten. De stam bleek helemaal uitgehold, maar de top van het resterende deel werd waterdicht gemaakt, in de hoop dat de enkele overgebleven takken een nieuwe kruin zouden gaan opbouwen.

De vóoruitziende Evergemse boomkwekers Van Herzele Sr. & Jr. hadden echter reeds enige tijd geleden een loot van de moederboom afgenomen en opgekweekt. Deze afstammeling -en mogelijke opvolger- is dit voorjaar uitgeplant op het erf van de hoeve " De Hazelaar ", bij Mevr. Vannevel - Riebbels, die sinds vele jaren het boomkapelletje op de Bevende Hazelaar onderhoudt.

Als de nood het hoogst is, is de redding nabij !

Jef Vandenbulcke
Ottergemse Steenweg 436
9000 Gent

Fig. 1. **Wouw** (*Reseda luteola*) (uit Ross-Craig S., 1979, Drawings of British Plants).

Verfplanten

Vroeger speelden plantaardige kleurstoffen een grote rol in de kleuring van textiel. Want daarbuiten waren er enkel nog verfstoffen beschikbaar uit mineralen (bvb. vermiljoen, omber) of uit dierlijke bron (bvb. cochenille uit schildluizen, of purper uit de purperslak, *Murex*).

De Verfbrem (*Genista tinctoria*) en ook de Wouw (*Reseda luteola*) bevatten gele kleurstoffen (genisteïne en luteoline), die vroeger gebruikt werden voor het verven van linnen en wollen stoffen.

Ook de Verfdistel (een oude benaming voor Zaagblad, *Serratula tinctoria* , kaart p. 7, bij " V ") kan worden gebruikt als bron van een gele kleurstof.

De Verfeik (*Quercus velutina* , vroegere naam *Quercus tinctoria* , zie kaart p. 7), een Noordamerikaanse soort, levert het geelhout, dat eveneens geschikt is ter bereiding van gele verf.

Verfmos (*Rocella tinctoria*) is een soort korstmoss uit het Middellands Zee-gebied, dat vroeger werd gebruikt tot bereiding van lakmoes, en van een rode verfstof (orseille) die bekend staat als dé kleurdrager voor het rood van koninklijke mantels, omzoomd met hermelijnbont...

In de tweede helft van de 19e eeuw werden de natuurlijke (vaak lichtzwakke) verfstoffen uit het planten- en dierenrijk meer en meer verdrongen door de synthetische kleurstoffen uit steenkoolteer, omdat deze goedkoper en zuiverder te produceren bleken, en vaak ook eenvoudiger te bewaren zijn.

In 1868 werd voor de eerste keer alizarine (kraprood) kunstmatig samengesteld, en verdrong de natuurlijke bron Meekrap (*Rubia tinctorum* , kaart p. 7 : bij " V "). Uit de wortels van deze plant bereidde men het halfdoorschijnende, dieprode " kraplak ", eertijds gebruikt door kunstschilders om een fluwelige glans op gewaden te doen verschijnen.

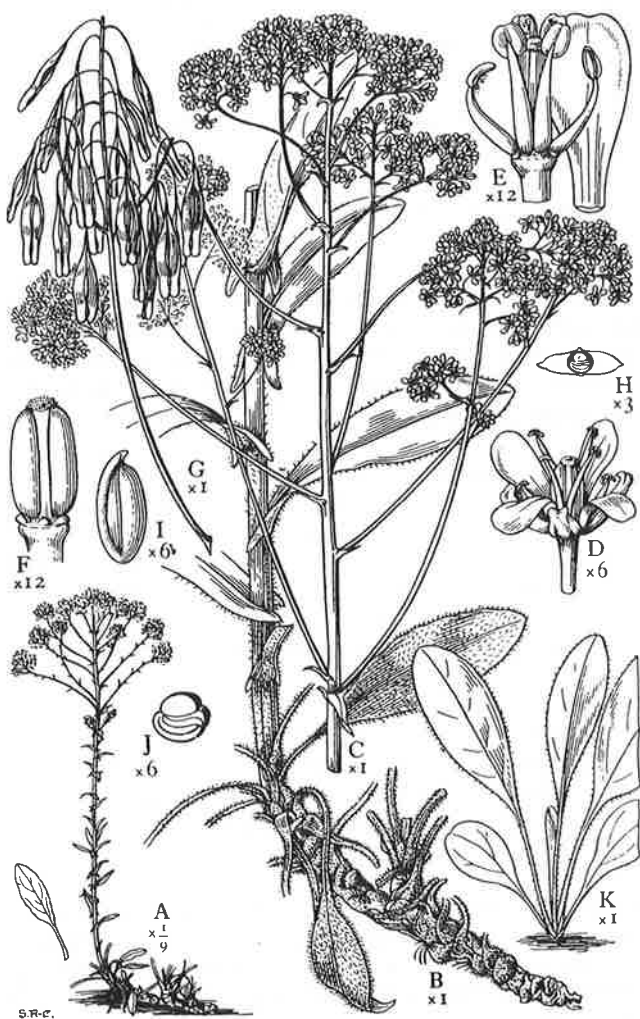

Fig. 2. **Wede** (*Isatis tinctoria*) (uit Ross-Craig S., 1979, Drawings of British Plants).

Rond 1880 synthetiseerde Bayer indigo, dat voordien natuurlijk werd gewonnen uit de Indigoplant (*Indigofera tinctoria*, kaart p. 7 : bij " V "), maar nu vrijwel compleet vervangen is door synthetische anilinekleurstoffen. Deze kleurstof, toegevoegd aan henna (nog een andere, plantaardige kleurstof, uit *Lawsonia inermis*, een tropisch nichtje van onze Gewone Kattestaart) geeft een prachtige gitzwarte glans aan uw haar ! Indigo is " bij ons " wellicht ook bekend van het gebruik bij de Blauwe Mannen, de befaamde Toearegs uit de Sahara.

De Nederlandse volksnamen uit vroegere tijden zijn weliswaar bewaard gebleven. Ook al worden de vanouds bekende verplanten niet meer als verfleverancier in cultuur gebracht, toch wijst het eerste lid van de samenstelling nog op hun vroeger algemeen en hoog gewaardeerd gebruik.

Ook in de wetenschappelijke naam vinden we hiervan een aanduiding in het vaak gebruikte *tinctorius* (= gebruikt door ververs, in de verfbereiding).

Nog enkele andere planten die eertijds werden gebruikt, kan u zien groeien en bloeien in onze Plantentuin, bij de industriële gewassen (kaartje p. 7, bij " V ") :

- Gele Kamille (*Anthemis tinctoria*) : levert een gele verfstof,
- Saffloer (*Carthamus tinctorius*) : uit de gedroogde bloemhoofdjes trekt men een wateroplosbare gele kleurstof, en daarna ook een in loog oplosbare rode textielkleurstof, die echter niet lichtecht is en daarom verdrongen is door rode anilinekleurstoffen (zoals Congorood, e.a.),
- Wede (*Isatis tinctoria*) was vroeger een algemeen akkeronkruid maar is nu vrijwel verdwenen. Eertijds werd deze soort geteeld voor de bereiding van een blauwe kleurstof. Het is een opvallende verschijning, een vrij grote Kruisbloemige, met fijne gele bloempjes, en hangende (!) vruchtjes, een erg ongewoon kenmerk binnen deze familie.

- *Alkanna tinctoria* : een verwante van onze Bernagie, die uit haar wortels een rode kleurstof laat extraheren,
- *Asperula tinctoria* : een verwante van Meekrap ('t zit in de familie...), waarbij de ondergrondse delen eveneens een rode kleur afgeven.

Bibliografie

Carl H. (1986) Die deutschen Pflanzen- und Tiernamen.
Quelle & Meyer, Heidelberg - Wiesbaden.

de Wit, H.C.D. (1963-1965) De Wereld der Planten (1-2).
Gaade, Den Haag.

Mabberley D.J. (1987) The plant-book.
Cambridge University Press, Cambridge.

Peter Dewulf
Azaleastraat 63
9920 Lovendegem

Nieuws uit andere Plantentuinen

1. Dodoenstuin - Bijentuin

Te Schilde bij Antwerpen, in het Schildehof, bevinden zich twee Plantentuinen, de Dodoenstuin en de Bijentuin. Deze laatste viert dit jaar haar eerste lustrum, en n.a.v. dit 5-jarig bestaan worden in beide tuinen Opendeurdagen gehouden :

Zaterdag 16 juni

Dodoenstuin : Opendeurdag 10-20 u.

Zondag 17 juni

Dodoenstuin : Opendeurdag 10-20 u
Bio-info-markt 10-18 u

Bijentuin : Opendeurdag, met rondleidingen, een
tentoonstelling, en een gezinsrally.

Meer informatie :

Schildehof
Beukenlaan 54, 2230 Schilde
(03 - 354 00 45)

2. Arboretum Waasland

Naar aanleiding van het grote succes van de Fuchsiatentoonstelling 1989, wordt Hof ter Saksen dit jaar opnieuw in de Fuchsia's gezet.

De organisatoren (" De Vrije Fuchsiavrienden ", Arboretum Waasland vzw, en het Gemeentebestuur Beveren, dienst Parken en Plantsoenen) werken met Fuchsia's rond het thema 'nostalgie' wat het decoratieve betreft, en 'winterhardheid' wat het wetenschappelijke aspect aangaat.

De Vrije Fuchsiavrienden zullen met hun prachtige verzamelingen verschillende plaatsen in het park decoreren. Op de openingsdag zullen deze standen en de afzonderlijke kruisingsresultaten gejureerd worden. Voordrachten en een zoektocht staan eveneens op het programma.

Tegelijkertijd met deze tentoonstelling loopt nog tot 16 september de beeldende tentoonstelling " Beeldig Hof ter Saksen ".

Het park is dagelijks toegankelijk van 10 tot 18 u, behalve op zaterdag.

Meer informatie :

Arboretum Waasland
Hof ter Saksen, Bosstraat 1, 2750 Beveren
(03 - 212 35 11).

Vleeseter(tje)s !

Een nieuwe vereniging ' *Drosera* ' is onlangs opgericht, en uit de naam (wetenschappelijke naam voor Zonnedauw) valt wel een en ander af te leiden.

Deze nieuwe vereniging heeft tot doel om insektenvangende en vleesetende planten meer bekend te maken bij plantenliefhebbers. Eigenlijk zijn deze planten gemakkelijk te kweken, zelfs gewoon in de huiskamer, indien men de juiste verzorging toepast.

Sommige soorten kunnen in pracht wedijveren met orchideeën. Het zijn zeer efficiënte insektenvangers, en vormen zo ook een alternatief voor insekten sprays.

Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met een van de volgende personen.

Freddy De Coninck
Rijkeklarenstraat 20
9219 Gent

L. Janssens
Cockerillplaats 42
2700 Hoboken

W. Leys
Spanjebergstraat 30
1710 Dilbeek

Diana, Godin van de Plantentuin

Beste lezer,

In deze bijdrage wil ik u een kleine toelichting geven over het vrijwilligerswerk in de Plantentuin van een van onze oudste en trouwste leden van " De Vrienden van de Plantentuin ", met name Mevrouw Van Audenhove.

Deze dame mag eventjes in de bloemetjes gezet worden. Het is niet te geloven met welke ijver en wilskracht deze dame zo vele taken volbracht heeft.

We gaan even terug naar onze grote Internationale Orchideeëntentoonstelling 1989. Vanaf de maand maart was Dianeke van de partij om de serres een opknappleurt te geven. En nog steeds is Diane ijverig bezig de verwelkte bladeren van planten en paden te verwijderen.

Tijdens de Gentse Feesten 1989 was er een tentoonstelling Droogboeket, gerealiseerd door Diane, met haar eigen creatief werk. In het najaar was er een tegenslag met de gezondheid, en moest Diane lange weken in de kliniek doorbrengen. Maar nog waren haar gedachten bij de Plantentuin.

Begin 1990 was ze dan terug, even moedig en steeds met een glimlach en een vriendelijk woord voor ons.

Voor de tentoonstelling Water-, vijver- en aquariumplanten heeft ze veertien dagen de kassa opengehouden. Ook deze prestatie verdient onze bewondering, en een welgemeende proficiat!

En er is nog zoveel meer, te veel om op te noemen.

We kunnen maar één ding hopen, dat ons Dianeke nog lang gezond mag blijven, en in onze Plantentuin vertoeven.

We danken haar oprecht voor al hetgeen dat ze doet en verwezenlijkt, en hopen dat we in de toekomst verder een beroep op haar kunnen doen.

WWW

Nieuws uit onze Plantentuin

1. Victoria !

Onze twee *Victoria* -soorten (*V. amazonica* en *V. cruziana*) zijn nachtbloeiërs, en maar weinig bezoekers hebben hier hun bloei kunnen waarnemen.

Om u de gelegenheid te bieden deze spectaculaire bloemen te bewonderen, houden we de Plantentuin en de Victoriakas nachtelijk open op zaterdag 14 en zondag 15 juli, van 21 tot 23 u. Als deze proef voldoende belangstelling krijgt, kunnen we daar de volgende jaren wellicht een gewoonte van maken...

De bloem zelf is tot 30 cm groot. Ze bezit talrijke kroonbladeren, die de eerste avond wit zijn . Ze openen zich langzaam, en tegen de volgende ochtend, wanneer ze zich weer sluiten, zijn ze licht rose geworden. De tweede avond gaat de rose bloem opnieuw open, intussen een steeds sterker wordende ananasgeur verspreidend, en geleidelijk gaat de kleur over naar een donker purper. De derde avond is de bloemsteel al gekromd zodat de bloem onder water verdwijnt, en gaat rijpen tot vorming van vrucht en zaad.

2. Vers bloed !

Goed nieuws voor onze tuin : we krijgen tot eind 1990 een extra tuinier gefinancierd door de Provincie Oost-Vlaanderen.

Aan het provinciebestuur : onze beste dank !

Deze kracht is ondertussen (sinds 16 mei) reeds aan het werk, in de Belgische en Algemene Systeemt看.

We wensen dan ook aan Marc Libert een aangename tijd en veel nuttige ervaring gedurende zijn aanwezigheid in deze Plantentuin.

Agenda

Juni

- 16** Uitstap naar **Lippensgoed-Bulskampveld**, Beernem.
We verzamelen om 12.30 u aan de ingang van de Plantentuin, waar de passagiers over de auto's worden verdeeld. Stipt om 13.30 u treffen we de gids op de parkeerplaats dichtst bij het kasteel.

Juli

- 13** Plantentuin :
Opening van de tentoonstelling " **Vruchten en Zaden** " (t/m 16 september).
- 14-15** Nachten van **Victoria** !! De Plantentuin houdt haar poort open van 19 u tot 23 u, met extra bezoek aan de Victoria-kas waar deze Reuzenwaterlelie staat te bloeien.
Meer informatie op p. 22.
- 14-22** Gentse Feesten.
Elke namiddag om 14 u een gratis rondleiding in de Plantentuin o.l.v. de tuingidsen.

Augustus

- 4** Uitstap naar het domein **Breivelde**, Zottegem. Verzamelen om 13 u aan de ingang van de Plantentuin, waar de deelnemers over de auto's worden verdeeld. Cyrilla Gillis en Patricia Rezenne zullen ons in dit domein begeleiden. Een korte beschrijving van dit gebied vindt u op p. 27.

September

- 1-2 Opendeurdagen** in de Belgische Plantentuinen en Arboreta.
- 8 Busuitstap naar Utrecht.**
Bezoek aan de botanische tuin 'Hoofddijk' en het 'van Gimborn' - arboretum . Inschrijving door betaling van 600 F op ons rekeningnummer 001 - 1192154 - 03, ten laatste op 25 augustus. Vertrek om 8u aan de Plantentuin, picknick meebrengen. We zijn terug omstreeks 20 u.
Meer inlichtingen op p. 29.
- 16 Einde van de tentoonstelling " Vruchten en Zaden ".**
- 27 Plantentuin :**
Opening Paddestoelententoonstelling (t/m 3 oktober).

Oktober

- 3 Einde van de Paddestoelententoonstelling.**

November

December

- 1 Plantentuin :**
Algemene Ledenvergadering.

Fotowedstrijd

De vereniging " Vrienden van de Plantentuin Gent ", in samenwerking met het bestuur van de Plantentuin, richt een foto- en diawedstrijd in, die openstaat voor alle amateurfotografen.

Het onderwerp ligt natuurlijk voor de hand : de Plantentuin van de Rijksuniversiteit Gent, met haar vijver en arboretum, bomen en kruiden, serres en buitentuinen, cactussen en waterplanten, tuiniers en bezoekers, eenden en kikkers, ...

De inzendingen worden in drie reeksen ingedeeld : zwart-wit foto's, kleurenfoto's, en kleinbeeldia's.

We vragen een inschrijvingsgeld van 50 F per ingezonden werk. Per reeks worden 3 inzendingen bekroond (met 10 000, 5 000, en 3 000 F); een aantal andere werken krijgen een aanmoedigingsprijs.

Inzendingen worden verwacht vanaf 15 juli 1990 tot en met 15 augustus 1991, zodat in de vier seizoenen kan worden gewerkt. Op de Algemene Ledenvergadering van de Vrienden van de Plantentuin Gent, eind november 1991 worden de laureaten bekend gemaakt.

Het volledig reglement en een inschrijvingsformulier van deze wedstrijd wordt naar het bestuur van alle foto- en diaclubs van Oost- en West-Vlaanderen opgestuurd.

Ook u kan een volledig reglement en een inschrijvingsformulier opgestuurd krijgen, door een briefje of telefoontje naar uw sekretaris :

Paul Goetghebeur
Plantentuin
Ledeganckstraat 35
9000 Gent

tel. 091 - 22 78 21 (495 of 493)

Grotenberge - Breivelde

Grotenberge (nu in fusie met Zottegem) is een gemeente, gelegen op een hoogte : vandaar de benaming, die men reeds in de 13e eeuw vermeld vindt. In de volksmond wordt ze meestal Breivelde genoemd (eertijds in het boek van de schepenen van de stad Gent als Breyenvelde geschreven).

In deze streek waren er drie voorname pachthoeven aanwezig, Hof ter Goten, Hof ten Leenhout, en het Hof van Wassenhove.

Dit laatste was zeer belangrijk en omgeven door een wal. Oude teksten gaan het zelfs vergelijken met een kasteel. Dit hof werd volledig herbouwd in 1848. Op het einde van de 19e eeuw kwam het in handen van de familie della Faille, daarna van de familie de Ghellinck d'Elseghem Vaernewijck.

August De Rouck (geboren te Zottegem op 15-1-1805, overleden te Gent in 1881) liet " op den Berg " een lusthof aanleggen. Volgens De Potter en Broeckaert was het kasteel van Breivelde qua inrichting eenvoudig, doch het park, aangelegd in Engelse stijl, bijzonder schilderachtig.

Typische glooiingen wisselen af met prachtige oude bomen, vijvers in terrasvorm aangelegd en vele bronnen, o.a. van de Deinsbeek. Naast de vijvers, de kronkelige wandelpaden, de verscheidenheid aan bomen en struiken, is er vooral de bijzondere sfeer die de bezoeker kan aantrekken.

Dit 14 ha groot domein met kasteel werd in 1971 door de gemeente Zottegem aangekocht van de familie van Male de Ghorain voor een bedrag van 10 miljoen F. Op de bovenverdieping van het kasteeltje werd in 1977 het Museum voor Oudheidkunde, Geschiedenis en Folklore geopend. In Grotenberge werden in 1950 een groot aantal (2410) Romeinse zilverstukken uit de jaren 266-267 gevonden.

Hier dan een kort overzicht van enkele aanwezige boomsoorten, die we tijdens deze wandeling kunnen bekijken :

1) naaldbomen :

Slangeden of Apeverdriet, Atlasceder, Himalayaceder én Libanonceder, Japanse Cypres, Gewone Jeneverbes, Europese Lork, Japanse Lork, Alpenden, Bergden, Zwarte Den, Oostenrijkse Den, Mammoetboom , Moerascypres, Taxus, ...

2) loofbomen :

Noorse Esdoorn, Gewone Esdoorn, Wilde kastanje, Valse Acacia, Gewone Beuk, Rode Beuk, Zomereik, Wintereik, Es, Amerikaanse Es, Haagbeuk, Tamme Kastanje, Lijsterbes, Tulpenboom, ...

Cyrrilla Gillis
Asschout 2
9050 Evergem

De botanische tuinen van Utrecht.

Op zondag 8 september bezoeken we met onze vereniging de botanische tuinen van Utrecht -u leest goed : tuinen !- waarvan we er twee zullen bezoeken o.l.v. een lokale gids :

- in de voormiddag Fort Hoofddijk, bij de Uithof (de universitaire campus),
- 's namiddags het Van Gimborn-Arboretum te Doorn, op enkele km daarvandaan.

's Middags kunnen we de meegebrachte picknick gebruiken met een drankje in een dichtbijgelegen cafetaria.

1. Fort Hoofddijk

Deze tuin is 7 ha groot, en 5000 m² hiervan bestaat uit serres.

Ze is aangelegd voor een deel over een aantal bunkers heen, waardoor een zeker reliëf werd bereikt, en dit deel is nu ingericht als rotstuin.

Hiervoor zijn uit de Ardennen 2100 ton stenen aangevoerd. In een 10-jarenplan wordt deze rotstuin aangelegd, met klaarleggen van de rotsen in de winter, en uitplanten in het voorjaar.

Merkwaardig is dat men hierbij eigenlijk zonder vast plan werkt; als leidraad gebruikt men de aanwezige hoogteverschillen en de vorm en afmetingen van de beschikbare stenen.

De bodemtypes worden wel aangepast aan de behoeften van de planten, die daarenboven nog geografisch geordend staan.

Een waterval en een bergbeek vervolledigen tenslotte het beeld van een berglandschap.

In de kassen vinden we een grote verzameling van diverse tropische plantenfamilies, met de nadruk op groepen die op de bijhorende universiteit actief worden bestudeerd, zoals de Gemberfamilie (Zingiberaceae), de Costus-familie (Costaceae), de Zuurzakfamilie (Annonaceae).

Verder zijn ook nog aanwezig een reeks hooiweiden, moerassen en struwelen, waarvan flora en vegetatie in stand worden gehouden en zelfs verrijkt door aangepast beheer.

In het informatiecentrum is een plattegrond van de tuin beschikbaar, en nog veel meer !

2. Van Gimborn-Arboretum

Dit arboretum is eventjes 27 ha groot...

Het is opgericht in 1924 door de inktfabrikant van Gimborn, die een fanatiek verzamelaar bleek te zijn. Na zijn overlijden in 1966 is de collectie overgekocht door de universiteit.

Belangrijke afdelingen zijn :

Coniferen (Gymnospermae), Esdoornfamilie (Aceraceae), Berken en Elzen (Betulaceae), Heidekruidfamilie (Ericaceae), Kardinaalsmuts (Euonymus), en Magnolia , in totaal méér dan 4500 soorten en rassen.

Ook hier is een informatiecentrum aanwezig, met een permanente tentoonstelling over het belang en de waarde van het arboretum. Een plattegrond kan ook hier worden verkregen.

Jardins d' ami

Een groeiend aantal tuinen uit Zeeuws-Vlaanderen en aangrenzend noordelijk Oost-Vlaanderen doet mee aan de Internationale Open-Tuin-Dagen van (privé)siertuinen, moestuinen en plantentuinen. Deze tuinen stellen zich open gedurende twee periodes, het Pinksterweekend (2-3-4 juni) en/of het weekend van 14-15 juli. Aangezien dit nummer pas verschijnt na het Pinksterweekend, hebben we in de volgende lijst alleen die tuinen opgenomen die ook tijdens het tweede weekend open zijn. Dus : u kan volgende privétuinen bezoeken, gratis, op 14 & 15 juli, van 10 tot 17 u (tenzij anders vermeld !) :

(Meegedeeld door Gilberte Comhaire, die enkele van deze tuinen vorig jaar heeft bezocht, en bijzonder onder de indruk is gekomen...)

De H. Celie, Gentsevaart 4 A, Kapellebrug

Heeft een cactusverzameling om "u" tegen te zeggen. Planten van 50 jaar oud staan erbij, maar ook jonkies, naast vele vetplanten en Agaves. Wil graag voorlichting geven over het zaaien, stekken en kweken van allerlei soorten.

De Nijs, Hellestraat 78, 9090 Stekene

Een lieve, vriendelijke tuin, met veel eigen kweek, echt een liefhebberstuin.

Vervaet, Prinsenstraat 14 A, 9090 Stekene

De juiste tuin bij het nieuwe huis.

Een enorme vijver van folie, barstensvol vissen. Een juweeltje van een tuin met zéér bijzondere planten.

Luc Dullaert, Korenbloemplein 32, 9090 Stekene

Een huis in een nieuwe buurt met een voorbeeld van een niet-grote tuin met liefde voor alles wat groeit en bloeit. Een vijver, wat biels, en zéér mooie planten.

Bakker, 't Riet 59 B, 9090 Stekene

Een jonge tuin, zéér modern, bij een zeer modern huis. Zowel voor als achter veel met stenen gewerkt, modern en vriendelijk.

Neve, 't Riet 59 A, 9090 Stekene

De voortuin is een kaleidoskoop van vele plantjes. In de achtertuin kan u zien hoe zij ook wilde planten naar haar hand zet. Haar filosofie : één geheel met, en aangepast aan, de natuurlijke omgeving. Deze tuin is toegelegd op wilde planten en kruiden en hun geneeskrachtige eigenschappen, en ook nog Bach-bloesem-planten en bloemen.

Kaysershof, Voorthoekstraat 65, 9090 Stekene

Een siertuin in Engelse stijl, gemengde borders, vijver, rotstuint, moeras, heidetuin. Waar kruiden en struiken zich mengen tot een harmonieuze verscheidenheid.

Maton, Julianastraat 88, Heikant

De handel in maaimachines en liefde voor planten zijn zeer nauw verbonden bij de familie Maton... Heeft een zeer mooie tuin en een bijzondere waterloop.

Martinet, Julianastraat 96 A, Heikant

Dé groenten- en kleinfruitspecialist.

Hier moet u eens gaan neuzen als u groenten of fruit kweekt. Vele specialiteiten en een massa vakkennis.

van Acker, Koninginnestraat 1, N. Namen-Emmahaven

Een enorme verzameling *Fuchsia* samengebracht met nog veel andere planten in een boerderijtuin. Een voorbeeld met veel leuke ideeën.

M.L. & T. van Vooren, Lange Bellingstraat 2, Hulst

Meerdere vaste-planten-borders en een rozentuin omsloten door Buxushaagjes. Vele vaste planten, zelf opgekweekt uit zaden van de " Royal Horticultural Society ". Entree langs de ingang kantoor ALBION, naast Rabo Bank op de markt in Hulst.

Morcus, 't Zand 48, Koewacht

Uitgebreide collectie bomen, heideplanten en stamboompjes. Zéér interessant. Open alleen 14 juli.

Samson, Beekstraat 51, St. Pauwels
Borders met veel mooie planten.
Gaaf zelf ook graag in andere tuinen kijken...

Enthoven, Langs de Kreek 38, Terneuzen
Liefhebberstuin, 1000 m², met veel vaste planten en vijvers.
Gedurende 7 jaar werd stuk voor stuk de tuin veranderd. Nu is ze geheel gazonloos, de definitieve vorm is bereikt, de komende jaren zullen de borders moeten dichtgroeien.

Geus, Margaretsedijk, Vogelwaard
De hoogteverschillen en het uitzicht op de polders zijn in deze dijkstuin aspectbepalend. Een groot deel van de tuin heeft door de structuur van hagen, plantvakken en gazons een strakke opbouw. Het geheel bestaat uit meerdere borders, gazons en terrasjes, een rotstuin, met vijvers, een groententuin met serres, een bessenhoek en een kleine Bonsai-verzameling. Verder schaduwbeplantingen en een inheems dijkgrasland.

de Feyter, Zaamslagsedijk 6, Zaamslag
Boerderijtuin, ook groententuin en fruit, botanische klimrozen, veedrinkput met Waterlelie en Gele Plomp. Schapenweitje met oude appel- en pererassen : Belle Fleur, Notarisappel, enz. Een 65-jaar oude Moerbeiboom en een verzameling oude landbouwwerktuigen in de schuur.

Martens Aloïs, Stationstraat 1, 2780 St. Gillis-Waas
Prachtige siertuin, buitengewoon goed verzorgde tuin, een voorbeeld.

Van Remoortere Marcel, Gelaagstraat 72, 2648 Steendorp
Zeer bijzondere siertuin, met veel *Pelargonium* -soorten, een magnifieke gevelversiering.

Maes Jozef, Potaardestraat 88, 2690 Temse
Specialiteit van *Fuchsia*.

Volkstuinen Temse, Velostraat, 2690 Temse
Volkstuinen, groentetuinen : dáár valt wat te leren !

Een Europalia mysterie

In de schaduw van de grootse Europalia-manifestaties (1989) waren er diverse tentoonstellingen met de Japanse tuin als onderwerp.

Zo hield de Nationale Plantentuin te Meise een tentoonstelling onder de titel " Mos, Bonkei, Bonzai ". Daarbij lag de nadruk op het gebruik van mossen als een essentieel bestanddeel in de Japanse tuin. Daarnaast was er een rondreizende tentoonstelling, georganiseerd door ' The Japan Foundation ' : " Japanse tuinen, schoonheid en traditie ". Wie niet de gelegenheid had om de tentoonstellingen zelf te bezoeken, kan ook via de katalogus een glimp opvangen van die ongetwijfeld merkwaardige Japanse tuinen. Een overvloed aan fotomateriaal toont een reeks tuinen die representatief zouden zijn voor wat men globaal de 'Japanse stijl' kan noemen, hoewel onder deze gemeenschappelijke noemer meerdere stijlen schuilgaan, elk resulterend uit een lange traditie. Zo vermeldt deze katalogus een *formele* en een *informele* stijl, een *symbolistische* en een *abstracte* stijl, enz. Als toevallige bezoeker van deze tentoonstellingen ziet men het onderscheid niet altijd even duidelijk...

Zowel bij het bezoeken van de tentoonstelling als bij het doorbladeren van de katalogus is er echter iets dat wél duidelijk opvalt : het gaat bijna uitsluitend om illustraties van 'bloemloze' tuinen.

Het is allicht een typisch Westerse reactie om zich over de afwezigheid van bloemen te verwonderen. Want tegelijk voelt men toch aan dat de afgebeelde tuinen met al hun schakeringen van groene tinten op zichzelf wel 'af' zijn. In het geval van de tentoonstelling te Meise was het trouwens goed te begrijpen, omdat daar het aksent op de 'mostuinen' lag. In de Japanse tuinen kontrasteert de groene beplanting gunstig met de rotsblokken, het grint, de bamboe-afsluiting, enz. Dit soort tuinstijl vraagt geen bloemen, integendeel. Maar zelfs in de tentoonstelling van The Japan Foundation, die het thema van de Japanse tuin meer algemeen behandelde, bleek het

moeilijk om op de foto's een bloeiende plant te vinden... En als er al iets bloeide, dan leek het om een randverschijnsel te gaan, zeker niet om het hoofdmotief. Een wat bevreemdende vaststelling, vooral als men uit diverse bronnen te horen krijgt hoe groot de voorliefde van de Japanner is voor bloemen.

Zowel in oude reisliteratuur als in moderne publikaties (over bvb. Ikebana, de kunst van het bloemschikken) wordt dit telkens met veel nadruk vermeld. Bovendien blijkt dit tekort aan bloemen in hun tuinen niet te kloppen met wat wij intussen weten over de rijke Japanse flora. Onze eigen tuinen zijn vaak voor een goed deel gevuld met oorspronkelijk Japanse planten : *Berberis thunbergii*, *Chaenomeles japonica*, *Hamamelis japonica*, *Kerria japonica*, *Skimmia japonica*, veel soorten *Hosta*, *Hemerocallis*, *Hydrangea* ('Hortensia'), *Magnolia*, *Spiraea*, tot en met de talrijke Japanse Kerselaars... En dit is dan slechts een fractie van wat in Japan zelf groeit en bloeit. Naast de inheemse flora is er ook een deel planten die eigenlijk uit China of Korea afkomstig zijn.

Alles samen geeft dit een heel bloemrijke flora, blijkbaar zo weelderig dat de observaties van reizigers die ooit voor korte of lange tijd in Japan verbleven, vol staan met verwijzingen terzake. J.J. Rein, E.S. Morse, Comte de Beauvoir, F.T. Piggott, B.H. Chamberlain, etc. : allemaal vermelden ze zowel de bloeiende sierplanten in grote en kleine tuinen, als de wilde flora die door haar overvloedige bloei en opvallende kleuren de aandacht trekt. Meest in het oog springend volgens deze verslagen waren bijvoorbeeld : de *Camellia* -struiken die vaak als hagen rond de tuinen gebruikt werden, de witbloeiende soorten *Deutzia* die wild langs de wegen groeiden, een oude *Wisteria* met lange bloemtrossen, die soms bij een landelijke herberg te vinden was, de prachtige *Rhododendron* -massieven die de berghellingen bedekten. Om maar te zwijgen van de bloesems van Kerselaar en Perzik die bij lentefestivals in grote hoeveelheden werden aangevoerd, en op avondlijke bloemenmarkten vlot van de hand gingen. Of nog de Irissen die in de maand juni als versiering (en afweermiddel) overal te zien waren, en de nieuwe Chrysanth-variëteiten die in november op veel plaatsen werden tentoongesteld.

In het Oude Japan stond er iedere maand een of andere plant in het middelpunt van de belangstelling. Dit ging soms gepaard met levendige festivals, waarin ook religieuze of mythologische thema's

verweven waren. Op welbepaalde tijdstippen trok men naar vermaarde plaatsen om bloemen te gaan bekijken, zoals de Irissen in Horikiri, of de Wisteria's in de tempeltuinen van Kameido. Wat er nu nog van deze traditionele bloemenfeesten overblijft, kan gedeeltelijk worden afgeleid uit moderne reisgidsen. Bovenaan de lijst staat nog steeds het Kersebloesemfeest, en de meest vermelde plek hiervoor is het Uenopark in Tokyo, waar men begin april duizenden uitgelaten feestvierende Japanners aantreft.

Dit alles zou moeten illustreren dat bloeiende planten in Japan een courante zaak zijn, en de afwezigheid ervan in de tuinen die ons werden getoond, heeft duidelijk geen ingeboren afkeer als oorzaak ! Men zou nog talrijke andere voorbeelden kunnen aanhalen uit bvb. de schilderkunst of de artisanale kunsten. Wie de gelegenheid had om de Nihonga-tentoonstelling te Brugge te bezoeken, of wie even is binnengelopen in de Gentse Sint-Pietersabdij bij de Japanse sierambachten, kon vaststellen dat traditionele bloemmotieven nog altijd in de smaak vallen. Ook in de Japanse literatuur, vooral de klassieke literatuur, zijn er veel toespelingen rond bloeiende planten, vaak met symbolische of dubbelzinnige bedoelingen. Eén van deze literaire klassiekers is het 'Hoofdkussenboek' van Sei Shōnagon, een hofdame die leefde in de tiende eeuw. Het is een soort dagboek met proza en poëzie, en tussendoor talrijke verwijzingen i.v.m. bloeiende planten, zowel in de tuin als in de natuur. Op een bepaald ogenblik geeft ze zelfs een lijst van bloeiende planten met daarbij de redenen waarom die haar voorkeur krijgen. Zo vermeldt ze Pruimelaar, *Deutzia*, *Citrus*, *Perelaar*, *Paulownia*, *Melia*.

Hoe meer men zich verdiept in deze onderwerpen, des te meer verwondert men zich over de afwezigheid van bloemen in de tuinen die ons als typisch Japans worden getoond. Heel terloops wordt wel een weinig commentaar gegeven in de catalogus van The Japan Foundation : " In principe gebruikt men in de Japanse tuinen zelden bloemen, en in de Japanse theetuinen komen ze helemaal niet voor. Zo kunnen de in de nis van het theehuis geschikte bloemen rustig bewonderd worden, zonder dat men afgeleid wordt door de tuin of ermee gaat vergelijken ". Een wat vage uitleg, die het raadsel niet meteen opheldert, het principe wordt niet duidelijk toegelicht. Uit

andere teksten echter kan men opmaken dat hier sprake is van een welbepaalde richting in tuinaanleg, een school sterk beïnvloed door het Zen-Boeddhisme, zoals ze trouwens ook de rest van de Japanse cultuur diepgaand heeft doordrongen.

Heel summier kan men stellen dat het gaat om een ascetische vorm van Boeddhisme, waarbij de nadruk ligt op zelfdiscipline en meditatie. Dit Zen-Boeddhisme is afkomstig uit China, net als een lange reeks andere cultuurelementen, waaronder tuinaanleg en bloemschikkunst, landschapsimulatie, het gebruik van rotsblokken en water, speciale snoeitechnieken : dit zijn allemaal oorspronkelijk Chinese gebruiken, die vanaf de zevende eeuw in Japan raakten ingeburgerd.

Na de tiende eeuw wordt de invloed van het Zen-Boeddhisme merkbaar. Zen slaat aan bij de heersende klasse, een versobering en verstrakking is het gevolg. Ook in de kunst van het tuinaanleg : enkel zand, rotsen en altijdgroene planten worden nog gebruikt. Zowel uit de Kamakura-periode (1185-1333) als uit de Muromachi-periode (1333-1573) zijn prachtige voorbeelden bewaard gebleven om deze ontwikkeling in de tuinaanleg te illustreren.

Hoewel er in de zestiende eeuw tuinen ontstaan met een kwistiger gebruik van bloemen en rotsen, blijft de Zen-invloed doorwerken, meer bepaald via de theeceremonie. Het ceremonieel werd verplaatst naar een apart gebouwtje, los van de tempel. Het pad naar deze plek en de omringende tuin maken vanaf dat ogenblik integraal deel uit van de theeceremonie, en zijn dan ook inzake aanleg heel belangrijk. Hieromtrent is het interessant om het volgende te citeren uit het " Theeboek " van Kakuzo Okakura (1906) :

" Al onze grote leermeesters waren studenten van Zen en poogden de Zen-geest in het dagelijks leven te brengen. De afmetingen van de theekamer en de verschillende benodigdheden voor de theeceremonie reflektieren de Zen-principes... Ook de rōji, het tuinpad dat van de machiai (portico) naar de sukija (theekamer) leidt, betekende een eerste stap naar meditatie, een doorgang naar zelfverlichting. Het tuinpad was bedoeld om de band met de buitenwereld te verbreken en tevens om een nieuw gevoel op te wekken dat leidt tot het volle genieten van de schoonheid van de theeceremonie. Wie ooit dit tuinpad betrad, moet zich duidelijk herinneren hoe zijn geest verheven werd boven alledaagse gedachten, terwijl hij in het schemerlicht van de altijdgroene struiken

over de oneffen stapstenen liep die omringd waren door droge dennenaalden, en verder voorbij de met mos bedekte granieten lantaarns. Men kan zich temidden een drukke stad bevinden, en toch het gevoel hebben dat men in een bos wandelt, ver van het stof en het geraas van de beschaving. Groot was de vindingrijkheid van de theemeesters bij het bekomen van deze effecten van sereniteit en zuiverheid ”.

Het is duidelijk dat het bereiken van een bepaalde stemming hier essentieel is. In dit opzicht zijn deze speciale tuinen dus heel functioneel. Ze hebben een specifiek doel voor ogen : het opwekken van een gevoel van rust, afzondering, en zelfs eenzaamheid, als aanloop tot de elgenlijke theeceremonie. Het gebruik van natuurlijke en liefst rustieke materialen moet zorgen voor een gepaste atmosfeer. De hele omgeving moet samenwerken om de geest in de goede meditatieve stemming te brengen. Uiteindelijk inzicht is het mogelijke resultaat van de theeceremonie.

Maar men kan zich toch afvragen hoeveel deelnemers dit resultaat bereiken, of wie zich tegenwoordig bij het aanleggen van zo'n tuin met theehuis nog bewust is van de principes van de oude theemeesters...

Zoals het bloemschikken zich in een later stadium los van de theeceremonie ontwikkelde, zo verflauwde ook de band tussen de funktionele tuin en de theeceremonie. Zen had een typische levensstijl opgeroepen die ook nu nog deel uitmaakt van de Japanse leefgewoonten, los van het Zen-Boeddhisme met zijn tempels en rituelen. En dit vinden we ook terug in de tuinen waar veel elementen uit de Zen-tuinaanleg overgenomen werden, zelfs in de kleinere tuinen die vanaf de zeventiende eeuw onder burgerlijke invloed ontstonden. De katalogus van The Japan Foundation toont aan dat in het moderne Japan nog steeds tuinen worden aangelegd, geïnspireerd door de Zen-traditie. Het gevolg is dat zowel in grote als in kleine tuinen (voor zover in de grote steden nog ruimte is voor tuinen) de rustige schoonheid en strakke eenvoud van asymmetrisch geschnitte rotsblokken, streng gesnoeide altijdgroene planten, en bemoste onregelmatige stapstenen de aanwezigheid van bloemen verbodig maken.

Om dit (indien mogelijk) nog iets beter te ontraadselen, zou ik als besluit opnieuw nog even Kakuzo Okakura willen aanhalen :

” In de zestiende eeuw was de Dagbloem [*Ipomoea*] nog een zeldzame plant bij ons. Rikyu [theemeester die het theeritueel perfectioneerde tot een esthetische ervaring] had er een hele tuin mee volgeplant. De vermaardheid van zijn Dagbloemen bereikte het oor van de Taikô [heerser] en die uitte zijn verlangen om ze te zien. Rikyu nodigde hem uit om op een morgen bij hem thee te komen drinken. Op de afgesproken dag wandelde de Taikô door de tuin naar het theehuis, maar zag nergens een spoor van de Dagbloemen. De grond werd geëffend en bestrooid met fijne kiezels en zand. Woedend ging de heerser de theekamer binnen, maar werd toen verrast door een tafereel dat zijn goed humeur volledig herstelde. In de tokonoma [nis] lag in een zeldzame Sung-schaal één enkele Dagbloem - de koningin van de tuin...”

Bibliografie

- Mos, Bonkei, Bonzai. Katalogus Europalia (1989).
Japanse tuinen, schoonheid en traditie. The Japan Foundation (1984).
Kakuzo Okakura (1964) The book of Tea. Dover Publications.
Sei Shonagon (1971) The pillow book. Penguin Classics.
Chamberlain B.H. (1905) Things Japanese.
Piggott F.T. (1896) The garden of Japan.
Morse E.S. (1886) Japanese homes and their surroundings.
Ponting H.G. (1910) In Lotusland Japan.

Bernard Symoens
Van Hammelaan 84
8021 Loppem

Over Turkse Weit, Kattekervel, Mottegras, Wolfsdistel, en Hannes aan den Weg...

Het was, is nog steeds, en zal een wereld blijven die niet is voorbehouden aan de happy-few, maar die gul zijn rijkdom uitdeelt aan allen die er willen van genieten. De plantenwereld ? Precies. Hoe kon het ook anders in een tijdschrift waarin al wat groeit en bloeit het thema überhaupt is. En toch... is het deze keer niet zozeer de plant op zich maar veeleer een lexicologisch aspect aan haar bestaan verbonden waarop we wat dieper zullen ingaan : haar naamgeving.

Het zou ongegrond zijn te beweren dat een studie van de plantennamen minder interessant is dan ander wetenschappelijk onderzoek. Al in de veertiende eeuw deden heel wat botanici een poging om plantennamen te verklaren, en om hun oorsprong te achterhalen. Toen reeds bleek hoe fascinerend die benamingen wel zijn en hoe ze de wortels van verschillende culturen kunnen blootleggen. Verder verschaffen ze de geïnteresseerde onderzoeker inzicht in het huidige maatschappelijk bestel en in dat van vroeger, in het denkpatroon van onze 'contemporains' en in dat van onze voorouders.

Zowat bij alle volkeren zijn in de loop der tijden de zogenaamde 'volksnamen' ontstaan. Volgens Van Dale's Groot Woordenboek Hedendaags Nederlands zijn daarmee de " bij het volk gangbare, niet-wetenschappelijke namen van planten [,dieren en stoffen] bedoeld. Volksnamen staan dus tegenover wetenschappelijke benamingen (lees hierover een artikel van P. Van der Veken, 1989, De Vrienden van de Plantentuin 8(1) : 22-27). Dit zijn meestal Griekse of Latijnse benamingen, die door de ontdekker van de soort volgens zeer strikte regels aan een plant werden gegeven.

Taalkundig gezien zijn al die verschillende namen voor planten best interessant, maar voor ruimere communicatie en wetenschappelijk gebruik zijn ze niet geschikt. Daarom werden al heel wat pogingen ondernomen om algemeen geldende benamingen in te voeren. Dat was vooral het geval in België en Nederland als gevolg van de veelvuldige divergenties tussen noordelijk en zuidelijk taalgebruik.

Een gekend voorbeeld hiervan is zeker en vast de " Naamlijst van de flora van Nederland en België ", gepubliceerd door R. van der Meijden & L. Vanhecke, 1986, in *Gorteria* 13(5-6) : 87-170, een standaardlijst, waarvan het gebruik ten eerste wordt aanbevolen. Doel is uiteraard uniformiteit in het Nederlandse taalgebied.

Jammer genoeg beperkt dergelijk initiatief zich uitsluitend tot onze (Nederlandstalige) naamgeving, zodat contrastief lexicologisch onderzoek in zekere zin nog steeds wordt belemmerd. De meeste botanische werken en werkjes geven een heel breed spectrum van namen, en als het dan toch lukt om Nederlandse en anderstalige tegenover elkaar te stellen, kan je enkel door schifting nog het bos door de bomen zien. Opvallend is evenwel het aantal bronnen dat een óf andere benaming door vet- of kursiefdruk laat uitkomen. Er bestaat dus wel degelijk een soort hiërarchie onder de benamingen, maar uiteindelijk moet de lezer nog steeds zelf uitmaken of hij een al dan niet gestandaardiseerde naam heeft gevonden.

Plantennamen zijn in verschillende opzichten fascinerend. Vooreerst is er de etymologie, een kijkvenster op de cultuurgeschiedenis van de plant en haar ontdekker. Studie wijst uit dat groei- en vindplaats, een opvallend kenmerk, en de toepassing doorslaggevende elementen waren bij de naamgeving. Zo wordt *Arnica montana* dikwijls Bergwolverlei genoemd, gezien haar groeiplaats in het berglandschap ('*montana*'). Soms werd de benaming eerder willekeurig opgebouwd door de ontdekker van de soort die zich daarbij vooral van Griekse en Latijnse elementen bediende. Dat is niet zo verwonderlijk als je bedenkt dat het Latijn lange tijd de taal bij uitstek van de -botanische- wetenschap was, en dat de klassieke Grieken er al meteen bij waren om een systematische beschrijving van de plantenwereld op touw te zetten. Namen zoals Dioskorides en Theofrastos horen hier zeker thuis. Een bijkomende herkenbare trend is het noemen van planten naar mythologische figuren, met als voorbeeld *Herfstadonis* (*Adonis* ⁽¹⁾ *annua*), een late bloeier uit de

(1) Adonis en Venus raakten op een mooie dag verliefd op elkaar. De jaloeerse Mars liet zijn rivaal Adonis dodelijk verwonden door een woest everzwijn, maar op de plaats waar Adonis' bloed was gestort, verscheen een plant met prachtige dieprode bloemen...

Fig. 1. **Gewone Duivekervel** (*Fumaria officinalis*)
(uit Ross-Craig S., 1979, Drawings of British Plants).

zuidelijker streken met prachtige dieprode bloemen (zie kaartje p. 7). Het religieus aspekt valt evenmin weg te denken. Allerhande benamingen met Maria, Christus, of heiligen zijn legio, zowel in binnen- als buitenlandse literatuur. Soms gaan een naam en haar oorsprong terug tot een of andere ontlending aan een vreemde taal, wat dan duidt op economische en culturele banden van het moederland met deze vreemde (overzeese) gebieden. Een voorbeeld : Maïs, *Zea mays*. Uit verschillende bronnen plukten we navermelde benamingen : maïs, maïsgras, siermaïs, Indiaanse weit, Indiaans koren, saracijnse tarwe, Tukse weit, Turkse tarwe, Turks koren, Spaanse tarwe, Spaans koren, Barbarysch koorn, Oostindische weit, Guineesch koorn, duizendkoren, Duitse tarwe, Aziatisch koorn, Egyptisch koorn, groot koorn, Romeensch koorn, Roomsche tarwe, Siciliaansch koorn, Indische weit, Roomsche weite, paardetandmaïs, peerde(n)tand, waidoorn. Het eerste element " *Zea* " is weliswaar van Griekse oorsprong (= graansoort), maar het tweede lid " *mays* " is een Indiaans-Amerikaanse woordvorming. De meeste moderne benamingen voor de maïs ontstonden uit namen die de Indianen aan de plant gaven. Als land van oorsprong dacht men echter vaak aan Turkije, wat de talrijke namen met het adjectief " Turks " verklaart. In realiteit is de oorsprong Centraal-Amerika, meer bepaald Mexico, van waaruit de plant in 1520 naar Spanje werd gebracht om van daaruit Italië, Frankrijk en Duitsland te bereiken.

Eén ding staat vast : niet één maar een panoplie van aspecten hebben een rol gespeeld bij de keuze of een plant nu zus of zo zou heten. Ook de geur, de kleur, en niet te vergeten het culinair gebruik waren in veel gevallen inspiratiebronnen.

Maar ook de dierenwereld deed volksnamen ontstaan. Heel merkwaardig hierbij is dat de dieren die in plantennamen voorkomen niet in alle talen dezelfde zijn. In het Duits is bvb. de benaming Katzenkerbel voor *Fumaria officinalis* (Duivekervel !) (zie kaart p. 7) vrij goed verspreid. Het Nederlandse pendant luidt katekervel, maar even frekwent treedt de benaming hondekervel op. Hetzelfde geldt voor de Nederlandse benamingen hondsgras en mottegras voor *Polygonum aviculare* (Varkensgras !), het Duitse Bärenschweif en Wolfsschwanz voor *Leonurus cardiaca* (Hartgespan), waarbij *Leonurus* letterlijk vertaald eigenlijk Leeuwestaart betekent...

Fig. 2. **Juffertje-in-'t-groen** (*Nigella damascena*) (links) en **Varkensgras** (*Polygonum aviculare*) (rechts).
(uit Damboldt J., 1974, Hegi Illustrierte Flora von Mittel-Europa, en Ross-Craig S., 1979, Drawings of British Plants).

Resten nog heel wat benamingen waarvoor tot nu toe geen steekhoudende verklaring werd gevonden.

Waarom heet *Arnica montana* ook wolfsdistel ? De plant lijkt niet op een distel en draagt geen stekels. Heel wat planten dragen bovendien een naam die eigenlijk een andere plant toekomt. Oorzaak hiervan is wellicht de gelijkaardige kleur, geur e.a.

Bij plantennamenstudie werd dikwijls geopteerd voor het onderzoek van geneeskrachtige kruiden. Men was er immers van overtuigd dat die kruiden door hun geneeskrachtige eigenschappen over meer benamingen zouden beschikken dan andere, "ordinaire" planten. Welnu, niets is minder waar. Bij een recent doorgevoerde studie werden 22 geneeskrachtige kruiden op hun naamgeving onder de loep genomen. Slechts één plant bleek over een door haar heilzame eigenschappen beïnvloede naam te beschikken, in dit geval Hartgespan, werkzaam op het cardiovasculair stelsel.

Van alle Germaanse talen kan het Duits zich roemen op het grootst aantal synoniemen en samengestelde namen.

Door aan de in haar omgeving groeiende flora namen te geven, profileert zich de eigen identiteit van van een volk steeds beter. Toch blijven heel wat vragen nog onopgelost. Waarom drong bvb. een benaming voor *Polygonum aviculare* (Varkensgras) zoals "Hänsel am Weg" -die haar oorsprong vindt in een Beierse legende ⁽²⁾ - door tot bij ons ("Hannes aan den weg") ? Waarom heeft ze dit pendant, terwijl zoveel andere, meer voor de hand liggende volksnamen niet bij ons voorkomen ? Nog iets : hoe vertaal je dan zo een plantennaam ?

(2) In een Beiers dorp woonde een rijke maar gierige boer, met een knappe, romantische dochter Grete. Tegenover dat huis woonde een arm gezin met een al even knappe en romantische zoon Hannes. Zoals in een verhaaltje past, raakten deze twee jonge mensen verliefd op elkaar. De rijke boer verhinderde evenwel elk contact. Grete keek vanuit haar kamer naar haar Hannes, en Hannes keek vanuit zijn huisje naar zijn Grete, zó lang, tot ze tenslotte beiden in een plant veranderden : "Gretel in der Stande" (Juffertje-in-'t-groen, *Nigella damascena*) (zie kaart p. 7), en "Hänsel am Weg" (Varkensgras, *Polygonum aviculare*).

Niet makkelijk, en in het verleden zijn er dan ook al heel wat problemen opgedoken. Je kan dan maar beter een deskundige, in casu botanicus onder de arm nemen, maar ook deze personen hebben nog niet alle geheimen ontsluitend.

Wie ondertussen geboeid is geraakt door planten en hun naam, en nog wat meer (veel meer) wil weten, neemt best eens een kijkje in de talrijke publikaties omtrent plantennamen (hieronder volgt een greep uit de meest geraadpleegde literatuur). Daarnaast zijn er voor de geïnteresseerden in contrastief onderzoek in de bibliotheek van de Provinciale Hogeschool voor Vertalers en Tolken te Gent twee scripties ter inzage beschikbaar :

Bekaert P., 1985, Les plantes et leurs noms. Essai de contribution à la lexicographie. Le nom vulgaire des plantes médicinales : étude étymologique et comparative Français - Néerlandais.

Van de Putte I., 1989, Aus dem Garten der Natur. Heilpflanzen und ihre Namen. Lexikologische und kontrastive Studie Deutsch - Niederländisch.

Isabelle Van de Putte
Geburtestraat 20
9710 Zwijnaarde

Verdere nuttige literatuur :

Backer C.A., 1936, Verklarend woordenboek der wetenschappelijke namen van de in Nederland en Nederlands Indië in het wild groeiende en in tuinen en parken gekweekte Varens en Hogere Planten. Noordhoff, Groningen.

Heukels H., 1907, Woordenboek der Nederlandse volksnamen van planten.

Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Amsterdam.

Kleyn H., 1970, Planten en hun naam. Botanisch lexicon voor de Lage Landen.

Meulenhoff, Amsterdam.

Paque E., 1896, De Vlaamsche volksnamen der planten van België, Frans-Vlaanderen en Zuid-Nederland. Supplement 1913.

Wesmael-Charlier, Namen.

Uylderdt M., 1961, De taal der kruiden.

Strengtholt, Amsterdam.

Vandenbussche L., 1978, Onze volkstaal voor kruiden en artsenijen.

Vonksteen, Langemark.

Van Wijk G., 1971, A dictionary of plant names.

Reprint Asher, Amsterdam.

De
VRIENDEN van de PLANTENTUIN

GENT

driemaandelijks	tijdschrift
negende	jaargang
nr.2	juni 1990

Redactie :

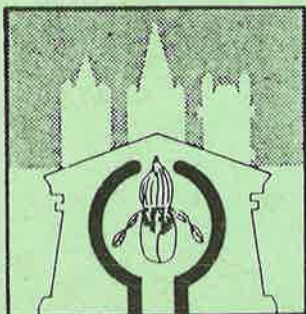
Paul Goetghebeur
Plantentuin
Ledeganckstraat 35
9000 Gent (091 - 22 78 21, n° 495 of 493)

Aan dit nummer hebben verder meegewerkt :

Marcel Carton, Gilberte Comhaire-Neyt, Steven Delcour, Peter Dewulf,
Cyrilla Gillis, Karel Otten, Bernard Symoens, Jef Vandenbulcke,
Isabelle Van de Putte, Willy Van Welden, Cecilia Vastesaegher.

Onze beste dank gaat ook uit naar Adelin Van Heuverswijn en Wenc
Quataert voor de plooi-, kleef-, en sorteeractiviteiten, die het
verschijnen van dit boekje mogelijk hebben gemaakt.

De
VRIENDEN van de PLANTENTUIN
GENT

driemaandelijks	tijdschrift
negende	jaargang
nr 2	juni 1990

verantwoordelijke uitgever :
P. Goetghebeur
Ledeganckstraat 35
9000 Gent
tel. 091 - 22 78 21 (495)

afgiftekantoor
LEDEBERG 1